

HANDLEIDING TRAINER

Werken met sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking

Ida van Asselt-Govers | Petri Embregts | Lex Hendriks | Noud Frielink

Werken met sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking

Handleiding Trainer

Ida van Asselt-Goverts | Petri Embregts | Lex Hendriks | Noud Frielink

Colofon

Lectoraat Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking

- Ida van Asselt-Goverts (docent en onderzoeker)
- Petri Embregts (lector)
- Lex Hendriks (associate lector)
- Noud Frielink (onderzoeksmedewerker)

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Faculteit Gezondheid, Gedrag en Maatschappij

Lectoraat Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking

Postbus 6960, 6503 GL Nijmegen

Secretariaat lectoraat: 024 - 353 04 28

www.han.nl/han-sociaal

Ida.vanasselt@han.nl

ISBN/EAN: 978-90-819270-1-7

Vormgeving: Bureau Ketel, Nijmegen

Druk: Drukkerij Efficient, Nijmegen

© 2012

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgever.

Inhoudsopgave

	Voorwoord	5
1	Inleiding	7
	Veranderingen in de zorg	7
	Onderzoek naar sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking	7
	Ontstaan van de training	9
2	De training	10
	Doelstelling	10
	Doelgroep	10
	Globale inhoud van de training	11
	Tijdsinvestering voor de deelnemer	12
	Materialen	12
	Profeleisen voor de trainer	13
	Randvoorwaarden voor de training	14
3	De trainingsbijeenkomsten	15
	<i>Bijeenkomst 1</i> Introductie werken met sociale netwerken	15
	<i>Bijeenkomst 2</i> Training netwerkanalyse en netwerkinterventies (deel 1)	21
	<i>Bijeenkomst 3</i> Training netwerkanalyse en netwerkinterventies (deel 2)	26
	Literatuurlijst	32
	Bijlagen	34
	<i>Bijlage 1</i> Opdracht Sociale rollen (bijeenkomst 1)	34
	<i>Bijlage 2</i> Opdracht Netwerkinterventies (bijeenkomst 2)	35
	<i>Bijlage 3</i> Opdracht Reacties die motiverend werken (bijeenkomst 3)	38
	<i>Bijlage 4</i> Mogelijke antwoorden bij opdracht Reacties die motiverend werken (bijeenkomst 3)	40

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt het trainingspakket *Ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking: 4 trainingen in werken met sociale netwerken en aansluiten bij cliënten en hun ouders*.

Dit trainingspakket is ontwikkeld door het lectoraat 'Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking' van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen in samenwerking met Dichterbij, Pluryn, JP van den Bent stichting, Siza, 's Heeren Loo, De Driestroom en MEE Gelderse Poort.

Het pakket omvat 4 trainingen die ontwikkeld zijn voor het Hoger Beroepsonderwijs en de zorgpraktijk:

Werken met Sociale Netwerken

Doel: (aankomende) professionals worden zich bewust van het belang en de structuur van sociale netwerken van cliënten. Ze krijgen handvatten om het sociale netwerk in kaart te brengen, te analyseren en uit te breiden/te versterken.
Bijbehorende materialen: trainershandleiding, handleiding MSNA-VB en handleiding bij de trainingsfilm.

Ouders centraal: (er)ken mij en mijn kind

Doel: (aankomende) professionals worden zich bewust van de rol van ouders in de professionele relatie en krijgen handvaten om in gesprek te gaan en blijven met ouders.
Bijbehorende materialen: trainershandleiding.

Zie mij als mens

Doel: (aankomende) professionals worden zich bewust van de rol die macht kan spelen in de relatie tussen de begeleider en de cliënt en staan stil bij de competenties die belangrijk zijn om met deze machtspositie om te gaan.
Bijbehorende materialen: trainershandleiding.

Menslievende professionalisering van (toekomstige) beroepskrachten

Doel: (aankomende) professionals krijgen instrumenten in handen waarmee zij de menslievende professionalisering in hun eigen werkomgeving kunnen vormgeven en de interpersoonlijke dimensie van zorg (weer) kunnen benadrukken.

Bijbehorende materialen: trainershandleiding.

In dit pakket vindt u tevens een USB-stick. Op deze USB-stick zijn naast bovengenoemde handleidingen ook alle aanvullende materialen per training te vinden:

- de 4 onderzoeksrapporten waarop de trainingen gebaseerd zijn
- de werkmaterialen bij de trainingsbijeenkomsten
- de powerpointpresentaties
- een trainingsfilm (hoort bij de module Werken met Sociale Netwerken)

Wij wensen u veel inspiratie toe bij het werken met deze materialen!

Prof. dr. Petri Embregts (lector)

Dr. Lex Hendriks (associate lector)

1

Inleiding

Veranderingen in de zorg

De manier waarop naar zorgvragen van cliënten met een verstandelijke beperking wordt gekeken, is de afgelopen decennia sterk veranderd: na het zogenaamde defectparadigma ontstond via het ontwikkelingsparadigma, het huidige burgerschapsparadigma (van Gennep, 1997). Vanuit dit burgerschapsparadigma worden mensen met een verstandelijke beperking gezien als burgers (met dezelfde rechten en plichten) die door middel van ondersteuning een leven kunnen leiden zoals zij dat wensen, waarbij er sprake is van integratie en inclusie in de samenleving (van Gennep, 2009). Deze ondersteuning dient afgestemd te zijn op het individu. Dat maakt dat begeleiders hun ondersteuningsaanbod dienen af te stemmen op een grote differentiatie aan zorgvragen. De context van deze afstemming is niet altijd meer de residentiële 24-uurs voorziening, maar met name de lokale samenleving (Embregts, 2009). Extramuralisering van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking en re-integratie van deze doelgroep in de samenleving (vermaatschappelijking) leiden tot ingrijpende veranderingen in de organisatie van de zorg en de wijze van begeleiding van cliënten en in taakopvatting van zorgverleners (Kröber, 2008). Ambulante zorg en begeleid wonen in de wijk worden steeds belangrijker. Deze vermaatschappelijking impliceert dat mensen met een beperking als volwaardige burgers in de samenleving gepositioneerd worden. Het begrip vermaatschappelijking verwijst dan ook naar de bewuste inspanning van cliënten, professionals en de samenleving als geheel om ruimte te maken voor mensen die voorheen buiten het maatschappelijke leven stonden (www.trimbos.nl), zodat sprake is van integratie en inclusie in de samenleving. Ondersteuning daarbij wordt niet alleen geboden door professionals, maar ook en zelfs in eerste instantie door het persoonlijk sociale netwerk van de cliënt (Steman & van Gennep, 2004).

Onderzoek naar sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking

Het lectoraat 'Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking' sluit met de onderzoekslijn 'Sociale netwerken' aan bij bovenstaande ontwikkelingen. Het uiteindelijke doel van deze onderzoekslijn is om na effect- en evaluatieonderzoek te

komen tot een evidence based methode om sociale netwerken in kaart te brengen, te betrekken, te versterken en uit te breiden. Deze methode kan in het onderwijs (o.a. de minor 'Mensen met een verstandelijke beperking') en nascholingstrajecten ingezet worden. Het onderzoek waarop deze training is gebaseerd, is het eerste deelonderzoek binnen deze onderzoekslijn.

Er zijn 6 groepsinterviews gehouden bij de 6 instellingen die participeren in het lectoraat (SIZA, Dichterbij, 's Heerenloo, JP van den Bent, Pluryn en de Driestroom). Deelnemers waren begeleiders, gedragskundigen en waar aanwezig maatschappelijk werkers. Gevraagd is naar de wijze waarop sociale netwerken van cliënten in kaart worden gebracht, hoe netwerkleden worden betrokken en hoe sociale netwerken zo nodig worden versterkt en uitgebreid.

Uit de resultaten van het onderzoek van van Asselt-Goverts, Embregts, Hendriks en Frielink (2010) blijkt dat er verschillende hulpmiddelen voor het in kaart brengen van sociale netwerken bekend zijn bij professionals, maar deze worden niet altijd ingezet omdat zij dat bij mensen met een lichte verstandelijke beperking niet adequaat vinden. Sociale netwerken worden over het algemeen niet op een systematische wijze bij alle cliënten in kaart gebracht, maar veeleer als de cliënt een hulpvraag heeft op dat gebied of de begeleider deze behoefte signaleert. Ook deze behoefte wordt niet systematisch in kaart gebracht, maar lijkt afhankelijk van de alertheid van de professional. Netwerkleden worden betrokken bij de planbespreking en de praktijk van alledag. Hoe en waarbij netwerkleden betrokken worden hangt af van verschillende factoren, waarvan de wens van de cliënt de belangrijkste is.

Er zijn 14 strategieën genoemd om sociale netwerken te versterken, zoals aandacht voor het onderhouden van het sociale netwerk, vaker een beroep doen op het sociale netwerk en verstoringen bepreken. Er zijn 13 strategieën genoemd om sociale netwerken uit te breiden, waaronder het zoeken naar vrijetijdsbesteding, het inzetten van vrijwilligers en het ondersteunen bij het zoeken naar een partner. Respondenten gaven aan dat zij het in kaart brengen, betrekken, versterken en uitbreiden van sociale netwerken belangrijk vinden en dat zij van oordeel zijn dat er meer aandacht voor nodig is. Respondenten kaartten hierbij ook veel verbeterpunten aan. Een opvallend resultaat is het percentage fragmenten dat belemmerende factoren betreft. Dit komt in 28.8% van de fragmenten naar voren, terwijl daar niet expliciet naar gevraagd is. Het werken met sociale netwerken wordt als complex ervaren; dit is bijvoorbeeld gerelateerd aan kenmerken van de cliënt of te weinig tijd. De omvang van sociale netwerken is beperkt en cliënten kijken vaak anders tegen hun sociale netwerk aan dan begeleiders. Op het gebied van vrijetijdsbesteding valt deze doelgroep 'tussen wal en schip'. Een veel lager percentage fragmenten (10.4%) betreft de bevorderende factoren, zoals onder andere het opnemen van het sociale netwerk in het ondersteuningsplan van de cliënt. Daarnaast is het belangrijk aan te

sluiten bij de interesses van de cliënt om zo een match te maken met een passende vrijetijdsbesteding of met een netwerklid met dezelfde interesses. Ook wordt het van belang geacht om cliënten bewust te maken van hun eigen functioneren en het belang van het sociale netwerk.

Ontstaan van de training

Om de resultaten uit het onderzoek te vertalen naar een training voor (toekomstige) begeleiders, zijn er vanuit het lectoraat Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking *expertmeetings* georganiseerd. Aan deze expertmeetings namen een belangenbehartiger (met een lichte verstandelijke beperking) en deskundigen uit onderwijs en zorg deel om gezamenlijk de vertaalslag van onderzoek naar praktijk te maken. Hen is gevraagd naar aanleiding van de resultaten te brainstormen over behoeften en ideeën wat betreft de inhoud van een mogelijke training over sociale netwerken. Dit resulteerde in een lijst met 8 thema's, die verder uitgewerkt werden en die door de deelnemers als volgt geprioriteerd werden:

- 1 motiveren en bewustwording
- 2 hulpbronnen uitbouwen
- 3 op gewone plekken komen
- 4 talenten en eigen bijdrage leveren
- 5 gespreksvaardigheden met betrekking tot sociale netwerken
- 6 goede inspirerende voorbeelden
- 7 sociale media
- 8 beeldvorming

In een bijeenkomst van het lectoraat 'Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking' (met vertegenwoordigers van zorgaanbieders, MEE en verschillende opleidingen van de HAN, onderzoeksmedewerkers en externe deskundigen) is de opbrengst van de expertmeetings gepresenteerd en zijn keuzes gemaakt over de daadwerkelijke opzet en uitvoering van de training. De training en de genoemde thema's zijn relevant voor begeleiders, maar ook voor aankomend begeleiders (studenten). Wat betreft de inhoud is afgesproken om de training te richten op de eerste twee thema's, te weten: 'motiveren en bewustwording' en 'hulpbronnen uitbouwen'.

2

De training

Doelstelling

Deelnemers worden zich bewust van het belang, de structuur en de betekenis van sociale netwerken van henzelf en van hun cliënten. Deelnemers worden gemotiveerd om (nieuwe) netwerkleden van cliënten te betrekken en krijgen handvatten om cliënten te motiveren dat te doen. Zij zijn in staat het sociale netwerk in kaart te brengen en te analyseren en op grond daarvan hulpbronnen uit te bouwen om zo het sociale netwerk te versterken en uit te breiden.

Doelgroep

De training is opgezet voor zowel studenten als professionals die werkzaam zijn in de praktijk.

Studenten

Binnen het onderwijs van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen ligt implementatie binnen de minor 'Mensen met een Verstandelijke Beperking' voor de hand, gezien het feit dat deelnemers bij voorkeur een praktijkplek hebben in de zorg en ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking. Met de contactpersoon van de minor 'Mensen met een Verstandelijke Beperking' zal jaarlijks (in het voorjaar) afgestemd moeten worden of de training *Werken met sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking* een plek houdt in de minor. Ook moet dan afgestemd worden wanneer deze bijeenkomsten ingeroosterd worden. Het is bijvoorbeeld noodzakelijk dat er tussen bijeenkomst 2 en 3 minimaal 2 weken zit, zodat deelnemers de voorbereidingsopdracht (afname MSNA-VB bij mede-deelnemer) kunnen maken.

Professionals

De training kan in het kader van nascholing ook verzorgd worden in het werkveld. Wanneer de training wordt aangeboden in het werkveld kan het goed zijn na de training een coachingstraject te bieden waarbij de deelnemers aan de training coaching ontvangen om de MSNA-VB te analyseren en op grond daarvan tot interventies te komen. Het is dan mogelijk tegelijkertijd cliënten de LFB training 'Die ken ik!' (Blommendaal & van de Lustgraaf, 2006) te bieden, zodat zowel de cliënt als

de begeleider getraind worden. Deelnemers aan de training kunnen dan samen met de cliënt een netwerkberaad/supportersbijeenkomst organiseren. De coach dient iemand te zijn die kennis heeft van het werken met sociale netwerken en de belemmerende en bevorderende factoren daarbij. De coach dient ervaring te hebben met het in kaart brengen en analyseren van sociale netwerken met behulp van de MSNA, het betrekken van netwerkleiden (o.a. door middel van een netwerkberaad) en het versterken en het uitbreiden van sociale netwerken. Bovendien dient de coach ervaring te hebben met het omgaan met weerstanden van cliënten en begeleiders bij het werken met sociale netwerken; het is dus belangrijk dat deze coach motiverende gespreksvoering goed beheerst. In het kader van langer durende implementatie binnen de organisatie is het aan te bevelen dat de coach binnen de organisatie werkzaam is.

Globale inhoud van de training

De inhoud van de training onderbouwd vanuit de resultaten van de expertmeeting

In de opzet van de bijeenkomsten zijn ideeën uit de expertmeeting meegenomen. Zo worden de deelnemers aan de training bewust gemaakt van wat een sociaal netwerk voor henzelf betekent door hun eigen netwerk in kaart te brengen. Ook worden zij zich bewust van verschillen tussen hun eigen netwerk en dat van hun cliënten door in een opdracht eigen sociale rollen te leggen naast die van een cliënt. Deelnemers leren een manier om een sociaal netwerk in kaart te brengen en worden zich bewust van wat zij nog niet weten over het sociale netwerk van de cliënt, de buurt en de omgeving. Zij worden gemotiveerd doordat zij goede inspirerende voorbeelden uitwisselen op het gebied van het versterken en uitbreiden van sociale netwerken. Ook wordt aandacht besteed aan de veranderde rol van de professional en de gespreksvaardigheden om cliënten te motiveren.

De inhoud van de training onderbouwd vanuit onderzoek

De thema's 'bewustwording', 'motivatie' en 'hulpbronnen uitbouwen' sluiten aan bij eerdergenoemd onderzoek van Van Asselt-Goverts et al. (2010). Professionals gaven aan in dit onderzoek dat er meer aandacht voor het werken met sociale netwerken mag zijn en dat zij bewustwording/motiveren van cliënten belangrijk vinden, mede gezien het verschil in perceptie: cliënten kijken vaak anders tegen (het belang van) hun netwerk aan dan hun begeleiders. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Wibaut, Calis en Van Gennep (2006) dat aandacht voor de weerstanden van familie en professionals één van de succesfactoren is om netwerkinterventies te doen slagen. Het uitbouwen van hulpbronnen is maatwerk (van Asselt-Goverts et al., 2010). Een van de manieren om tot maatwerk te komen is aansluiten bij de huidige structuur van het sociale netwerk en de wensen van de cliënt. De Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse (MSNA), biedt daarvoor goede mogelijkheden. Het lectoraat heeft, in samenwerking met Anne Vereijken, dit instrument aangepast aan de doelgroep (MSNA-VB) en aangevuld met een Wensenformulier. Het lectoraat gebruikt dit instrument in onderzoek naar sociale

netwerken vanuit cliëntperspectief. In de training zullen deelnemers vaardigheden leren om het sociale netwerk in kaart te brengen met behulp van dit instrument.

Opzet van de training

De training bestaat uit 3 bijeenkomsten van elk 2,5 uur.

Voorafgaand aan elke bijeenkomst krijgen de deelnemers een voorbereidende opdracht. Op de USB-stick staan deze voorbereidende opdrachten voor de deelnemers beschreven, alsook het programma per bijeenkomst (zie Deelnemersinformatie).

Deze informatie kan voorafgaand aan de eerste bijeenkomst verspreid worden.

De eerste bijeenkomst is een opstart, waarbij een inleiding gegeven wordt over sociale netwerken en deelnemers zich bewust worden van verschillen tussen sociale netwerken van henzelf en cliënten, zich bewust worden van wat zij nog niet weten over het sociale netwerk van de cliënt en de MSNA-VB geïntroduceerd wordt. In de tweede bijeenkomst staat de afname van de MSNA-VB centraal en interventies om sociale netwerken te versterken en uit te breiden. De derde bijeenkomst focust op de analyse van het sociale netwerk aan de hand van de eigen MSNA-VB (afgenomen door mededeelnemer) en het Wensenformulier. Ook wordt aandacht besteed aan het organiseren van een netwerkberaad en het motiveren van cliënten.

Tijdsinvestering voor de deelnemer

De drie bijeenkomsten duren elk 2,5 uur. De tijdsinvestering voor de voorbereidende opdrachten wordt geschat op 10 uur in totaal. Totale tijdsinvestering komt uit op 17 uur.

Materialen

De volgende materialen worden gebruikt tijdens de training:

Materialen voor de deelnemers

- Asselt-Goverts, I. van, Embregts, P., Hendriks, L., & Frielink, N. (2010). *Werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (USB-stick: Onderzoeksrapport).
- Asselt-Goverts, I. van, Embregts, P., Hendriks, L., Vereijken, A., Frielink, N., Bogaard, K. van den & Meer, J. van der, (2012). *Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (MSNA-VB). Handleiding*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (USB-stick: Handleiding MSNA-VB).
- Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (MSNA-VB), kaart 1, 2 & 3 (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Deelnemersinformatie (USB-stick: Deelnemersinformatie)

- Trap van vijf (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Wensenformulier (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Ecogram (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Wit A3 papier ten behoeve van het tekenen van een genogram.
- Werkmateriaal bij trainingsfilm MSNA-VB (zie bijlagen handleiding trainingsfilm + USB-stick: Werkmaterialen).
- Opdracht Sociale rollen (zie bijlage 1 + USB-stick: Werkmaterialen).
- Opdracht Netwerkinderventies (zie bijlage 2 + USB-stick: Werkmaterialen).
- Opdracht Reacties die motiverend werken (zie bijlage 3 + USB-stick: Werkmaterialen).

Materialen voor de trainer

Naast de deelnemers materialen beschikt de trainer over:

- Deze trainershandleiding.
- Trainingsfilm Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke beperking (MSNA-VB) (USB-stick: Trainingsfilm).
- Handleiding bij de trainingsfilm: Afdruk van de Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (ook op USB-stick: Handleiding trainingsfilm).
- Mogelijke antwoorden bij opdracht Reacties die motiverend werken (zie bijlage 4 + USB-stick: Werkmaterialen).
- Powerpointpresentatie bijeenkomst 1, 2 en 3 en beamer (USB-stick: Powerpointpresentatie).

Profielisen voor de trainer

- De trainer bezit didactische vaardigheden, zoals overbrengen van de inhoud, aansluiten bij de beginsituatie van de deelnemers, begeleiden van het groepsproces en het geven van feedback.
- De trainer bezit kennis en vaardigheden ten aanzien van het werken met mensen met een verstandelijke beperking in de praktijk; waardoor hij zich kan inleven in de (toekomstige) werksituatie van de deelnemers en voorbeelden kan bewerken.
- De trainer kan (toekomstige) professionals enthousiasmeren en motiveren.
- De trainer heeft kennis ten aanzien van ontwikkelingen en achtergronden van het werken met sociale netwerken.
- De trainer heeft kennis en vaardigheden ten aanzien van het in kaart brengen en het analyseren van netwerken met behulp van de Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (MSNA-VB).
- De trainer heeft kennis en vaardigheden ten aanzien van interventies op het gebied van het versterken en uitbreiden van sociale netwerken.
- De trainer heeft kennis en vaardigheden ten aanzien van het motiveren van mensen met een verstandelijke beperking.

Randvoorwaarden voor de training

- Er wordt van deelnemers verwacht dat zij zich voorbereiden op elke bijeenkomst en dat zij koppelingen leggen met de praktijk. Bij de beschrijving van elke bijeenkomst in de handleiding zijn daartoe voorbereidingsopdrachten opgenomen.
- Het is noodzakelijk om tijdens het volgen van de training in de praktijk te werken of stage te lopen, bij voorkeur bij mensen met een verstandelijke beperking. In de bijeenkomsten wordt aandacht besteed aan eigen praktijkvoorbeelden van deelnemers. Zij worden uitgedaagd een transfer te maken naar de eigen doelgroep en het geleerde daadwerkelijk in de praktijk te brengen.

3

De trainingsbijeenkomsten

BIJEENKOMST 1 Introductie werken met sociale netwerken

Doelstelling

- Deelnemers hebben kennis over de achtergrond van het werken met sociale netwerken.
- Deelnemers hebben kennis over de structuur van een sociaal netwerk.
- Deelnemers hebben kennis over een methode om sociale netwerken in kaart te brengen.
- Deelnemers kennen de symbolen om een genogram te tekenen en oefenen het tekenen van een genogram.
- Deelnemers zijn zich bewust van het belang en de betekenis van het sociale netwerk, voor henzelf en voor hun cliënten.
- Deelnemers zijn zich bewust van wat ze nog niet weten van het sociale netwerk van hun cliënten.

Inhoud

- Inventariseren voorkennis.
- Inleiding en achtergrond van het werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.
- Introductie MSNA-VB.
- Oefeningen en opdrachten met een link naar de sociale netwerken van cliënten met wie deelnemers werken.

Materialen

- Handleiding bij de trainingsfilm: Afname van de Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (ook USB-stick: Handleiding trainingsfilm).

- Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (MSNA-VB). Handleiding. (ook USB-stick: Handleiding MSNA-VB).
- Trainingsfilm; Fragment 1: Genogram en Fragment 2: Introductie MSNA (USB-stick: Trainingsfilm).
- Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (MSNA-VB), kaart 1, 2 & 3. (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Trap van vijf (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Wensenformulier (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Ecogram (USB-stick: MSNA-VB instrument).
- Wit A3-papier ten behoeve van het tekenen van een genogram.
- Powerpointpresentatie bijeenkomst 1 (USB-stick: Powerpointpresentatie).
- Beamer.
- Uitwerking genogram (bijlage 8 van Handleiding bij de trainingsfilm en USB-stick: Werkmaterialen).
- Opdracht Sociale rollen (zie bijlage 1 en USB-stick: Werkmaterialen).

Draaiboek bijeenkomst 1

VOORBEREIDENDE OPDRACHT

De deelnemers hebben voorafgaand aan de bijeenkomst de volgende opdracht meegekregen:

- Ga na wat je in je opleiding over het werken met sociale netwerken hebt geleerd en schrijf dat in steekwoorden op.
- Ga na wat de visie is van de instelling waar je werkt. Staat er iets in de visie over integratie, inclusie of sociale netwerken?
- Ga na hoe en wanneer in jouw praktijkorganisatie de sociale netwerken van cliënten in kaart worden gebracht. Worden er hulpmiddelen bij gebruikt? Welke?
- Bekijk een individueel ondersteuningsplan van een cliënt. Op welke plek(ken) kan je informatie kwijt over het sociale netwerk van de cliënt? Hoeveel informatie wordt er bij deze cliënt over zijn/haar sociale netwerk beschreven in dit ondersteuningsplan? Heb je na het lezen van het ondersteuningsplan goed zicht op zijn/haar sociale netwerk? Welke informatie mist nog?
- Voer een gesprek met een cliënt om zicht te krijgen op zijn/haar sociale netwerk. Welke vragen heb je gesteld? Wat viel je op aan de antwoorden? Mocht je cliënt niet het niveau hebben om met hem daarover in gesprek te gaan, bedenk dan zelf wat je zou vragen aan cliënten of ouders/verwanten om hier zicht op te krijgen.

OPDRACHT 1

Inventariseren van voorkennis over sociale netwerken

Vraag de deelnemers een groep te maken per (voor)opleiding.

Geef hen de volgende opdracht:

Brainstorm 5 minuten wat in jouw opleiding aan de orde is geweest over sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking en noteer dat.

Inventariseer plenair per opleiding wat aan de orde is geweest over sociale netwerken en ga na in hoeverre er met sociale netwerken in de praktijk (stage) gewerkt is.

Na de inventarisatie wordt het doel van de training *Werken met sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking* toegelicht: leren om een sociaal netwerk op een systematische manier in kaart te brengen, te analyseren en cliënten te motiveren om hun netwerk uit te breiden/te versterken.

OPDRACHT 2

Sociale rollen (zie bijlage 1 en USB-stick: Werkmaterialen)

Een eerste manier om je bewust te worden van het belang van het sociale netwerk is eens na te gaan welke sociale rollen je hebt (stagiaire, student, lid sportvereniging, vrijwilliger, werknemer etc.) en waar je als gevolg daarvan komt, wie je kent en wat het voor je betekent en dit te vergelijken met een cliënt. Geef de deelnemers de volgende opdracht:

- *Ga de volgende zaken eens na bij jezelf. Welke rollen heb je? Wat doe je? Waar kom je? Wie ken je daardoor? Wat levert het je op?*
- *Neem vervolgens een cliënt in gedachten en doe hetzelfde voor hem/haar.*
- *Besprek in groepjes je bevindingen. Wat zijn de overeenkomsten hierin tussen jou en je cliënt? Waarin verschilt het?*

OPDRACHT 3

Buurt en omgeving

- *Neem dezelfde cliënt in gedachte.*
- *Hoe ziet de buurt van de cliënt eruit?*
- *Welke (reguliere) activiteiten worden er georganiseerd?*
- *Wat is er te zien of te doen in de buurt?*
- *Welke (reguliere) organisaties werken er?*
- *Wie zijn de burens?*
- *Welke kansen biedt de buurt?*
- *Wat kan je cliënt (eventueel samen met jou) ondernemen om de buurt beter te leren kennen?*

Achtergrondinformatie: Sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking

Bespreek de ontwikkelingen in de zorg: medisch model, ontwikkelingsmodel en burgerschapsmodel (Steman & van Gennep, 2000) en sta met name stil bij het burgerschapsmodel en de rol van het sociale netwerk daarin (zie inleiding rapport Werken met Sociale Netwerken).

Vraag de deelnemers naar de visie van de praktijkinstelling (zie voorbereidingsopdracht) en leg daar linken mee. Een persoonlijk sociaal netwerk bestaat uit al die mensen met wie een cliënt rechtstreeks min of meer duurzaam banden onderhoudt ten behoeve van de vervulling van de dagelijkse levensbehoeften (Baars, 1994). Steman en Van Gennep (2004) maken onderscheid tussen het persoonlijke sociale netwerk en het sociale vangnet, ook wel het zorgsysteem genoemd. Dit sociale vangnet van professionals dient pas in werking te treden als het persoonlijke sociale netwerk onvoldoende ondersteuning kan bieden bij het zelf vorm en inhoud geven aan het bestaan. Het belang van aandacht voor sociale netwerken wordt onderstreept. Sociale netwerken hebben een belangrijke functie voor de cliënt: het is een belangrijk levensdomein, sociale netwerken zijn nu vaak klein en eenzijdig met isolement tot gevolg. Een ondersteunend sociaal netwerk is van belang om sociale inclusie en echte participatie te laten slagen. Ook de wet- en regelgeving (WMO, AWBZ) zet sterk in op de inzet van netwerkleden. In de competentieprofielen voor de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking wordt dan ook het ondersteunen en stimuleren van het leggen van contacten als taak omschreven (Arensbergen & Liefhebber, 2005). Ook op niveau D wordt aangegeven dat het coördineren van de uitvoering van het plan zodanig moet gebeuren dat het sociaal netwerk betrokken is (Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland, 2008).

Het eerste deelonderzoek naar sociale netwerken richt zich met name op de vraag: 'Op welke manier wordt er bij de zorgaanbieders gewerkt met betrekking tot sociale netwerken?' Dit betreft het in kaart brengen van het sociaal netwerk, het betrekken van netwerkleden, het versterken en het uitbreiden van het sociale netwerk. Vandaag richten we ons op het in kaart brengen van het sociale netwerk.

OPDRACHT 4

In kaart brengen sociaal netwerk

Bespreek plenair de voorbereidingsopdracht wat betreft het in kaart brengen van het sociaal netwerk. Het is ook mogelijk eerst in subgroepen uit te laten wisselen en vervolgens plenair terug te koppelen.

- *Welke methoden ten aanzien van het in kaart brengen van het sociaal netwerk ken je of worden op jouw praktijkplek gehanteerd? Wat werkt?*
- *Wanneer wordt het sociaal netwerk op jouw praktijkplek in kaart gebracht (bij aanvang bij alle cliënten of alleen als er een hulpvraag is?)*
- *Waar in plan staat informatie over het sociaal netwerk?*
- *Krijg je voldoende zicht op het sociale netwerk in het plan? Welke informatie mist?*
- *Hoe verliep het gesprek met de cliënt? Welke vragen zijn gesteld?*

Achtergrondinformatie: Introductie Instrument MSNA-VB

In deze training staan we uitgebreid stil bij één bepaalde manier om het sociale netwerk in kaart te brengen, de Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse, ontwikkeld door Herman Baars aan de Universiteit van Maastricht. De MSNA werd aanvankelijk ontwikkeld voor psychiatrische patiënten, maar is inmiddels ook bij diverse andere doelgroepen ingezet. De MSNA is aangepast voor mensen met een verstandelijke beperking: de MSNA-VB. Het onderzoek naar kenmerken van sociale netwerken start met het maken van een stamboom van de familie, een genogram, zodat er zicht komt op het sociale netwerk van de cliënt wat betreft de verwanten.

OPDRACHT 5

Tekenen van een genogram

Geef de deelnemers de volgende opdracht:

- *Bekijk de symbolen die gebruikt worden bij het tekenen van een genogram (bijlage 1 Handleiding MSNA-VB + USB-stick: Werkmaterialen).*
- *Bekijk plenair het trainingsfilmfragment 1: Tekenen van een genogram (USB-stick: Trainingsfilm).*
- *Teken het genogram van deze persoon.*
- *Welke informatie mis je nog om goed het genogram te kunnen tekenen?*
- *Vergelijk de getekende genogrammen, met elkaar. Wat valt op?*
- *Deel daarna het voorbeeld van het ingevulde genogram uit, zodat de deelnemers kunnen vergelijken (bijlage 8 Handleiding bij de trainingsfilm + USB-stick: Werkmaterialen).*

Zie voor de nabespreking van de opdracht de Handleiding bij de trainingsfilm, hoofdstuk 2: Tekenen van een genogram (USB-stick: Handleiding trainingsfilm).

Achtergrondinformatie: Uitleg werkwijze MSNA-VB

Nadat het genogram getekend is, worden de verwanten die belangrijk voor de cliënt zijn op de MSNA-VB kaart 'Informeel sociaal netwerk: verwanten' gezet. Vervolgens worden van elk netwerklid veel verschillende gegevens gevraagd, zoals leeftijd, opleiding, werksituatie, woonsituatie, maar ook hoe vaak de cliënt het netwerklid ziet, wie dan initiatief neemt, hoe lang hij het netwerklid kent etc. Daarnaast worden ook vragen gesteld over hoe de cliënt het contact met het netwerklid waardeert: in hoeverre komt het netwerklid tegemoet aan de vervulling van de behoefte aan affectie, aansluiting, voorkeur en middelen. Dit wordt met gescoord met een vijfpuntsschaal: de Trap van Vijf. Vervolgens wordt in een Ecogram in kaart gebracht wie de vrienden, kennissen en hulpverleners zijn. In de eerste cirkel de beste vrienden, die veel tot alles voor de cliënt betekenen; in de tweede cirkel vrienden die iets minder belangrijk zijn, maar nog steeds veel voor de cliënt betekenen; in de derde cirkel contacten met andere mensen die iets voor de cliënt betekenen en die de cliënt op het ecogram wil (zie voor verdere toelichting hoofdstuk 3 handleiding MSNA). Vervolgens wordt een

tweede MSNA-VB kaart ingevuld: 'Informeel sociaal netwerk: vrienden'. Tenslotte wordt de derde MSNA-VB kaart ingevuld: 'Formeel sociaal netwerk: maatschappelijke diensten.' Er zijn dus 3 sectoren: verwanten, vriendschappelijke betrekkingen en maatschappelijke diensten. Elke sector bestaat weer uit een aantal clusters. De sector verwanten bestaat uit de clusters partner, kinderen, ouders, schoonouders, grootouders, broers/zussen en overige bloed- en aanverwanten. De sector vriendschappelijke betrekkingen bestaat uit de clusters vrienden, collega's, buren, kennissen en overige bekenden bijvoorbeeld bij deelname aan club of vereniging. De sector maatschappelijke diensten tenslotte bestaat uit de clusters arbeid/scholing, hulpverlening, gezondheidszorg, maatschappelijke instituties, instellingen van justitie en rechtshulp en instanties voor sociale wetgeving.

Besprek kort hoofdstuk 3 (verloop MSNA-VB gesprek) en hoofdstuk 4 (items van MSNA-VB kaart) van de handleiding MSNA. Omdat de MSNA-VB geen zicht geeft op de tevredenheid met het sociaal netwerk en de wensen is het Wensenformulier ontwikkeld, waarbij ook de Trap van Vijf gehanteerd wordt. Het Wensenformulier komt in bijeenkomst 3 aan de orde.

OPDRACHT 6

Eerste oriëntatie op MSNA-VB

Geef de deelnemers de volgende opdrachten (individueel en vervolgens in tweetallen of subgroepen bespreken):

- *Bekijk de MSNA-VB (kaart 1, 2 en 3) en neem een cliënt in gedachten.*
- *Hoe zien de sectoren en clusters er voor hem/haar uit?*
- *Zijn er sectoren/clusters ondervertegenwoordigd of zelfs leeg?*
- *Zijn er sectoren/clusters waar je geen zicht op hebt? Kun je daar meer zicht op krijgen de komende tijd? Hoe?*

Afsluiting

- Besprek plenair wat de deelnemers van deze bijeenkomst mee kunnen nemen naar de eigen praktijk.
- Wijs deelnemers op de voorbereidingopdrachten voor de volgende bijeenkomst.

Aanbevolen literatuur

Smit, B., & Gennep, A. van (2002). *Sociale netwerken bij mensen met een verstandelijke handicap*. Utrecht: NIZW.

BIJEENKOMST 2 Training netwerkanalyse en netwerkinterventies (deel 1)

Doelstelling

- Deelnemers kennen de opbouw van de MSNA-VB en zijn zich bewust van de valkuilen bij de afname.
- Deelnemers kennen interventies om sociale netwerken te versterken en uit te breiden en weten welke belemmerende en bevorderende factoren hierbij een rol spelen.
- Deelnemers worden gemotiveerd door het uitwisselen van inspirerende voorbeelden.

Inhoud

- Werken met MSNA-VB aan de hand van vragen, trainingsfilm en/of rollenspel.
- Interventies om sociale netwerken te versterken en uit te breiden.

Materialen

- Powerpointpresentatie bijeenkomst 2 (USB-stick: Powerpointpresentatie).
- Beamer
- Trainingsfilm (MSNA-VB) (USB-stick: Trainingsfilm).
- Handleiding bij de Trainingsfilm MSNA-VB (USB-stick: Handleiding trainingsfilm).
- Werkmateriaal bij de trainingsfilm MSNA-VB (bijlagen 2 t/m 7 uit Handleiding trainingsfilm USB-stick: Werkmaterialen).
- Gekleurde papieren om in groepjes te inventariseren: sociale netwerken versterken (geel), sociale netwerken uitbreiden (oranje), belemmerende (rood) en bevorderende (groen) factoren en inspirerende voorbeelden (blauw) (zie bijlage 2 en USB-stick: Werkmaterialen).

Draaiboek bijeenkomst 2

VOORBEREIDENDE OPDRACHT

De deelnemers hebben voorafgaand aan de bijeenkomst de volgende opdracht meegekregen:

- Lees de handleiding MSNA-VB (hoofdstuk 1 tot en met 4) goed door en noteer je vragen.
- Ga na welke interventies jij gebruikt om sociale netwerken te versterken en uit te breiden.
- Ga na welke interventies collega's gebruiken. Observeer, stel vragen en kijk in de ondersteuningsplannen. Maak een lijstje met mogelijke interventies. Wat werkt bevorderend? Wat werkt belemmerend?

OPDRACHT 1

Terugblik: De MSNA-VB

Bespreek plenair de voorbereidingsopdracht wat betreft de handleiding MSNA-VB.

- *Welke vragen of onduidelijkheden riep de MSNA-VB handleiding op?*
- *Wat is het nut of het doel van de MSNA-VB? Welke mogelijkheden biedt de MSNA-VB?*

Zorg als trainer dat je goed op de hoogte bent van de MSNA-VB handleiding om vragen te beantwoorden en onduidelijkheden te verhelderen. Mogelijke antwoorden wat betreft nut, doel en mogelijkheden van de MSNA-VB:

- De MSNA-VB brengt het sociaal netwerk gedetailleerd in kaart, zowel structurele, als functionele kenmerken.
- Naderhand kun je de gevarieerdheid, omvang/samenstelling, bereikbaarheid, structuur van betrekkingen en functies analyseren.
- De MSNA-VB geeft zicht op mogelijke hulpbronnen.
- De MSNA-VB geeft mogelijkheden tot maatwerk wanneer met interventies. aangesloten wordt bij de kenmerken van het sociale netwerk.
- Het uiteindelijke doel is sociale integratie/inclusie te bevorderen.

OPDRACHT 2

Oefenen afname MSNA-VB aan de hand van filmfragmenten

De trainer deelt het werk materiaal van de MSNA-VB fragmenten uit (zie bijlagen Handleiding trainingfilm of USB-stick: Werkmaterialen) en geeft de deelnemers de volgende opdracht: *Kijk naar de DVD-fragmenten. Noteer wat goed gaat en wat beter kan en hoe dat beter kan.*

Zet na elk fragment de film stil en bespreek vervolgens wat goed ging en wat beter kan. In de handleiding van de trainingfilm staat de uitwerking beschreven.

OPDRACHT 3

Oefenen afname MSNA-VB aan de hand van rollenspel

Aan de deelnemers wordt de volgende opdracht gegeven:

- Eén deelnemer neemt MSNA-VB (kaart 2) af bij een andere deelnemer.
- De deelnemer noemt de namen van 2 netwerkliden.
- Over deze netwerkliden worden de MSNA-VB vragen gesteld over affectie, aansluiting, voorkeur en middelen (zie MSNA-VB handleiding).
- Observatoren gaan na wat goed ging en wat zij zelf anders zouden doen/tips ter verbetering.
- Nabespreking:
 - Hoe vond degene die de MSNA-VB afnam dat het ging? Wat ging goed? Wat zou de deelnemer de volgende keer anders doen?
 - Hoe heeft degene bij wie de afgenomen is, de afname ervaren?
 - Hoe vonden observatoren de afname? Wat ging goed? Wat zou je zelf anders doen?

Deze opdracht kan in subgroepen of plenair uitgevoerd worden. Het voordeel van subgroepen is dat meer deelnemers kunnen oefenen en dat het veiliger kan zijn. Nadeel is dat de trainer niet overal aanwezig kan zijn. De opdracht is nu zo geformuleerd dat alleen de gewichtvragen (functie die het netwerklid vervult) aan de orde komen. Hiervoor is gekozen omdat juist die vragen lastig zijn om te stellen. Als het gezien de tijd mogelijk is, dan is het zinvol om alle items aan bod te laten komen.

Achtergrondinformatie: Netwerkinderventies

Als introductie op het onderwerp netwerkinderventies geeft de trainer een toelichting op het onderzoeksrapport 'Werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een lichte verstandelijke beperking' (van Asselt-Goverts et al., 2010) aan de hand van de powerpointpresentatie (USB-stick: Powerpointpresentatie bijeenkomst 2).

Daarbij kan aandacht besteed worden aan vraagstelling, respondenten, afbakening, topics groepsinterview, procedure, categorieën, moment in kaart brengen, wie, waarbij en hoe betrekken en factoren die betrekken beïnvloeden).

OPDRACHT 4

Netwerkinterventies (zie bijlage 2 of USB-stick: Werkmaterialen)

Er worden 4 of 5 groepen gemaakt. De trainer geeft aan elk groepje 5 gekleurde vellen: versterken (geel), uitbreiden (oranje), belemmerende (rood) en bevorderende (groen) factoren en inspirerende voorbeelden (blauw).

Naar aanleiding van de voorbereidingsopdracht brainstormen de deelnemers en noteren zij:

- Interventies om sociale netwerken te versterken.
- Interventies om sociale netwerken uitbreiden.
- Wat werkt belemmerend bij het werken met sociale netwerken?
- Wat werkt bevorderend bij het werken met sociale netwerken?
- Inspirerende voorbeelden uit eigen praktijk.

Nabespreking

Vervolgens worden de bevindingen plenair nabesproken aan de hand van de powerpointpresentatie. Dit kan op de volgende manier:

- Bij dia: 'Welke interventies kennen jullie om sociale netwerken te versterken?' één groepje laten presenteren, de andere groepen laten aanvullen.
- Vervolgens worden de bevindingen gelegd naast de onderzoeksresultaten.
- Idem bij 'uitbreiden' en 'belemmerende en bevorderende factoren'.
- Idem bij dia 'inspirerende voorbeelden', voorbeelden uit de groepjes vragen; vervolgens inspirerende voorbeelden noemen die uit het onderzoek kwamen.

Zorg dat alle groepen aan bod komen om een keer als eerste te presenteren. Zie bijbehorende dia's van de powerpointpresentatie voor een overzicht van mogelijke interventies. Voor een toelichting bij de interventies, de belemmerende en bevorderende factoren, wordt verwezen naar het rapport: 'Werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een lichte verstandelijke beperking' (van Asselt-Goverts et al., 2010). Tenslotte worden de laatste resultaten uit het onderzoek (mening en visie) besproken, aanbevelingen voor vervolgonderzoek en aanbevelingen voor de praktijk.

Afsluiting

- Bespreek plenair wat de deelnemers van deze bijeenkomst mee kunnen nemen naar de eigen praktijk aan de hand van de volgende vragen: Welke tip spreekt je aan? Hoe zou je daarmee aan de slag kunnen? Welke kleine stap kan cliënt met jouw ondersteuning zetten om het sociale netwerk uit te breiden of te versterken?
- Wijs deelnemers op de voorbereidingopdrachten volgende bijeenkomst en met name op de opdracht over het afnemen van de MSNA:
 - *Neem de MSNA-VB af bij een mede-deelnemer aan de training, noteer je vragen en neem je vragen en je uitwerking van de afname mee naar de bijeenkomst.*
 - *Vraag een mede-deelnemer bij jou de MSNA-VB af te nemen en noteer je ervaringen.*

Aanbevolen literatuur

Smit, B., & Gennep, A. van (2002). *Sociale netwerken bij mensen met een verstandelijke handicap*. Utrecht: NIZW.

BIJEENKOMST 3 Training netwerkanalyse en netwerkinterventies (deel 2)

Doelstelling

- Deelnemers zijn vaardig in de afname van de MSNA-VB.
- Deelnemers weten hoe zij de MSNA-VB kunnen analyseren en hoe zij, op grond daarvan, tot een plan kunnen komen.
- Deelnemers weten wat een netwerkberaad inhoudt.
- Deelnemers krijgen handvatten om cliënten te motiveren hun sociale netwerk te versterken of uit te breiden.

Inhoud

- Uitwisselen ervaringen afname MSNA-VB.
- Analyse en plan naar aanleiding van MSNA-VB.
- Wensenformulier.
- Netwerkberaad.
- Motiveren van cliënten om met sociale netwerken aan de slag te gaan.
- Evaluatie training *Werken met sociale netwerken van mensen met een verstandelijke beperking*.

Materialen

- Powerpointpresentatie bijeenkomst 3 (USB-stick: Powerpointpresentatie).
- Beamer.
- Internet – You Tube filmpje Eigen Kracht Conferentie.
- Opdracht Reacties die motiverend werken (zie bijlage 3 + USB-stick: Werkmaterialen).

Draaiboek bijeenkomst 3

VOORBEREIDENDE OPDRACHT

De deelnemers hebben voorafgaand aan de bijeenkomst de volgende opdracht meegekregen:

- Neem de MSNA-VB af bij een mede-deelnemer, noteer je vragen en neem je vragen en je uitwerking van de afname mee naar de bijeenkomst.
- Vraag een mede-deelnemer bij jou de MSNA-VB af te nemen en noteer je ervaringen.
- Lees de MSNA-VB handleiding (hoofdstuk 5 en 6).
- Lees het boekje: Asselt-Goverts, I. van, Embregts, P., Hendriks, L., & Frielink, N. (2010). *Werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (ook op USB).

OPDRACHT 1

Terugblik: Uitwisselen van ervaringen afname MSNA-VB

Besprek naar aanleiding van de voorbereidende opdracht de volgende punten:

- Hoe heb je de afname van de MSNA-VB ervaren?
- Welke vragen heb je over de handleiding bij de MSNA-VB?
- Welke vragen heb je ten aanzien van de afname van de MSNA-VB?
- Wat ging je goed af, wat was moeilijker?
- Welke valkuilen herkende je bij de MSNA-VB?
- Wat is het nut/doel van de MSNA-VB? Welke mogelijkheden biedt het? (zie informatie bijeenkomst 2).

Achtergrondinformatie: Mobiliserende en reorganiserende werking van de MSNA-VB

De MSNA-VB kan een mobiliserende en een reorganiserende werking hebben (Vereijken, 2006). Met de mobiliserende werking wordt bedoeld dat de cliënt tijdens de afname van de MSNA-VB meer over zijn leven gaat vertellen. De vaste procedure waarin gevraagd wordt naar feitelijke informatie, kan namelijk faciliterend werken om de bijbehorende ervaringen ter sprake te brengen (Baars, 1994). Met de reorganiserende werking wordt bedoeld dat het krijgen van een volledig overzicht van het sociale netwerk de cliënt kan activeren om de sociale contacten anders waar te nemen, om vervolgens initiatief te nemen tot het aangaan van hernieuwde contacten (Vereijken, 2006).

Vraag of deelnemers de mobiliserende en reorganiserende werking herkend hebben tijdens of na afname van de MSNA-VB.

Achtergrondinformatie: Analyse van de MSNA-VB

Na afname van de MSNA-VB kan het sociale netwerk geanalyseerd worden (Baars, 1994):

- Omvang en samenstelling
- Gevarieerdheid
- Bereikbaarheid
- Structuur van betrekkingen (frequentie, initiatief, duur, basis, wat)
- Functie

Bespreek deze analysemogelijkheden met de deelnemers. Voor een toelichting zie hoofdstuk 5 van de MSNA-VB handleiding.

OPDRACHT 2

Analyse MSNA-VB

Bekijk en bespreek in tweetallen de afgenomen MSNA-VB's en analyseer:

- *omvang en samenstelling;*
- *gevarieerdheid;*
- *bereikbaarheid;*
- *structuur van betrekkingen (frequentie, initiatief, duur, basis, wat doe je);*
- *functie.*

Neem één van je cliënten in gedachten. Op welke punten zou de MSNA-VB verschillen met die van jou?

Achtergrondinformatie: Het Wensenformulier en het maken van een plan

Om na te gaan hoe mensen met een verstandelijke beperking hun sociale netwerk als geheel waarderen (tevredenheid) en welke wensen zij ten aanzien van hun sociale netwerk is door het lectoraat 'Zorg voor Mensen met een Verstandelijke Beperking' een eigen instrument ontwikkeld: het Wensenformulier. Op een vijfpuntsschaal (de Trap van Vijf) wordt gevraagd naar de tevredenheid met het sociale netwerk in het algemeen en naar de specifieke tevredenheid met het familienetwerk, het vriendennetwerk en het netwerk van maatschappelijke diensten. Vervolgens wordt steeds gevraagd: 'Wat zou maken dat het een stapje hoger wordt?' De beantwoording van deze open vragen geeft zicht op de wensen van de respondenten ten aanzien van het sociale netwerk. Deze zogenaamde schaalvragen vinden hun oorsprong in de oplossingsgerichte gespreksvoering (de Jong & Berg, 2004). Dit Wensenformulier kan in combinatie met de MSNA-VB afgenomen worden en belangrijke, aanvullende informatie geven. De mogelijke interventies dienen aan te sluiten bij deze wensen.

OPDRACHT 3

Maken van een plan

- *Stel elkaar aan de hand van het Wensenformulier de vragen naar tevredenheid en wensen.*
- *Bespreek aan de hand van analyse MSNA-VB en het Wensenformulier wat iemand anders zou willen.*
- *Welke interventie is daarbij mogelijk?*

Achtergrondinformatie: Netwerkberaad

Er zijn verschillende soorten netwerkberaden: informele netwerkleden in beraad, formele netwerkleden in beraad, informele en formele netwerkleden samen in beraad. Nadat de MSNA-VB in kaart is gebracht kan een netwerkberaad georganiseerd worden om samen een plan te maken. De MSNA-VB kan een hulpmiddel zijn om samen met de cliënt na te gaan wie uit het sociale netwerk uitgenodigd kan worden bij het netwerkberaad.

Een specifieke en beknopte vorm van netwerkberaden zijn Eigen Kracht Conferenties. Eigen Kracht Conferenties worden begeleid door een onafhankelijke coördinator van de Eigen Kracht Centrale. Professionals kunnen bij aanvang van het beraad informatie geven, maar zijn niet aanwezig bij het maken van het plan, dat doen de informele netwerkleden samen. Voor meer specifieke informatie over Eigen Kracht Conferenties, zie www.eigen-kracht.nl.

Ter illustratie zijn 2 YouTube filmpjes beschikbaar: een fragment van 4 minuten [Eigen kracht-conferentie in vogelvlucht: <http://www.youtube.com/watch?v=xYJnCMgKsNY>] en een fragment van 28 minuten [Eigen kracht-conferentie voor families: <http://www.youtube.com/watch?v=PZ1KhvmceW4&NR=1>]. Afhankelijk van de beschikbare tijd kan voor het kortere of langere fragment gekozen worden.

Achtergrondinformatie: Motiveren

Het motiveren van cliënten is belangrijk. Professionals geven aan dat er meer aandacht voor het werken met sociale netwerken mag zijn en dat zij bewustwording/motiveren van cliënten belangrijk vinden, mede gezien het verschil in perceptie: cliënten kijken vaak anders tegen (het belang van) hun netwerk aan dan hun begeleiders (van Asselt-Goverts et al., 2010).

OPDRACHT 4

Eigen ervaringen met motiveren (subgroepen of plenair)

- Waardoor word jij gemotiveerd?
- Hoe motiveer jij anderen in gesprekken?
- Is het vaak nodig cliënten te motiveren? In welke situaties?
- Welk gedrag en welke gesprekstechnieken werken motiverend?
- Wanneer is een gesprek niet motiverend?

Nabespreking

Bij de nabespreking kan de veranderende rol van de professional aan de orde komen: keuzes/regie bij de cliënt laten, denken in mogelijkheden in plaats van beperkingen, gebruik LSD (luisteren, samenvatten, doorvragen), laat OMA thuis (oplossingen, meningen, adviezen), stel open vragen, bekrachtig, versterk hoop en optimisme en kijk creatief (blik naar buiten).

Vervolgens wordt de motivatiecirkel behandeld. Verandering gaat in stadia: vooroverwegen (cliënt ziet geen probleem), overwegen (ambivalentie), beslissen, uitvoeren, volhouden, terugvallen en weer overwegen etc. Uiteraard zijn er ook tussentijdse exit-mogelijkheden. Bijvoorbeeld bij het stoppen met roken: na volhouden, kun je eruit stappen (geen behoefte meer aan roken) of bij terugvallen (teleurstelling voorkomen, blijven roken). De professional heeft als taak om de cliënt hierin te ondersteunen door bij vooroverwegen samen met de cliënt op zoek te gaan naar ambivalentie, bij overwegen de balans te laten doorslaan, bij beslissen een passend plan te maken met de cliënt en vervolgens bij uitvoeren, volhouden en terugval de cliënt te ondersteunen en te coachen.

OPDRACHT 5

Motiverend reageren (zie bijlage 3 of USB-stick: Werkmaterialen)

- Lees de uitspraken van cliënten.
- Schrijf per uitspraak op hoe je zou kunnen reageren op een manier die motiverend werkt.

Uitwisseling plenair (mogelijke antwoorden voor trainer in bijlage 4).

Evaluatie van de training

De training kan geëvalueerd worden aan de hand van de volgende vragen:

- Wat vond je positief? Wat negatief?
- Wat heb je gemist?
- Wat is het belangrijkste wat je hebt geleerd?
- Wat neem je mee naar je eigen praktijk?

Aanbevolen literatuur

- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1982). Transtheoretical therapy: Toward a more integrative model of change. *Psychotherapy: Theory, Research, and Practice*, 19, 276-288.
- Miller, W.R., & Rollnick, S. (2005). *Motiverende gespreksvoering, een methode om mensen voor te bereiden op verandering*. Gorinchem: Ekklesia.
- Rollnick, S., Miller, W.R., & Butler, C.C. (2009). *Motiverende gespreksvoering in de gezondheidszorg. Werken aan gedragsverandering als je maar 7 minuten hebt*. Gorinchem: Ekklesia. ISBN 9789075569476.

Literatuurlijst

- Arensbergen, Ch. van, & Liefhebber, S. (2005). *Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg*. Utrecht: NIZW.
- Asselt-Goverts, I. van, Embregts, P., Hendriks, L., & Frielink, N. (2010). *Werken met sociale netwerken in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Asselt-Goverts, I. van, Embregts, P., Hendriks, L., Vereijken, A., Frielink, N., Bogaard, K. van den, & Meer, J. van der (2012). *Maastrichtse Sociale Netwerk Analyse voor mensen met een Verstandelijke Beperking (MSNA-VB)*. Handleiding. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Baars, H.M.J. (1994). *Sociale netwerken van ambulante chronische psychiatrische patiënten*. Maastricht: Uniprint.
- Blommendaal, J., & Lustgraaf, M. van de (2006). *Die ken ik!* Utrecht: LFB.
- Embregts, P. (2009). *Zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Menslievende professionalisering in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Arnhem: HAN University Press.
- Gennep, A.T.G. van (1997). *Paradigmaverschuiving in de visie op zorg voor mensen met een verstandelijke handicap*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Gennep, A.T.G. van (2009). Verstandelijke beperkingen als sociaal probleem. Kansen of bedreigingen van het burgerschapsparadigma? *Nederlands Tijdschrift voor Zorg aan mensen met een verstandelijke beperking*, 2, 101-124.
- Jong, P. de, & Berg, I.K. (2004). *De kracht van oplossingen. Handwijzer voor oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information.
- Kröber, H. R. T. (2008). *Gehandicaptenzorg, inclusie en organiseren*. Rotterdam: Pameijer.
- Miller, W.R., & Rollnick, S. (2005). *Motiverende gespreksvoering, een methode om mensen voor te bereiden op verandering*. Gorinchem: Ekklesia.
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1982). Transtheoretical therapy: Toward a more integrative model of change. *Psychotherapy: Theory, Research, and Practice*, 19, 276-288.
- Rollnick, S., Miller, W.R., & Butler, C.C. (2009) *Motiverende gespreksvoering in de gezondheidszorg. Werken aan gedragsverandering als je maar 7 minuten hebt*. Gorinchem: Ekklesia.
- Smit, B., & Gennep, A. van (2002). *Sociale netwerken bij mensen met een verstandelijke handicap*. Utrecht: NIZW.
- Steman, C., & Gennep, A. van (2004). *Supported living*. Utrecht: NIZW.

- Vereijken, A. (2006). *De sociale netwerkbenadering binnen MEE Gelderse Poort*. Niet gepubliceerd.
- Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (2008). *Beroepscompetentieprofiel voor professionals met een hogere functie (niveau D) in het primair proces van de gehandicaptenzorg*. Utrecht: VGN.
- Wibaut, A., Calis, W., & Gennep, A. van (2006). *De spin in het web. Onderzoek naar het effect van projecten sociale netwerken voor mensen met verstandelijke beperkingen*. Utrecht: LKNG/NIZW.
- www.eigen-kracht.nl (13-12-11).
- www.trimbos.nl (08-09-09).
- www.youtube.com/watch?v=xYJnCM9KsNY (20-01-11).
- www.youtube.com/watch?v=PZ1KhvmceW4&NR=1 (20-01-11).

BIJLAGE 1 Opdracht Sociale rollen

	Zelf	Clënt
Welke rollen heb je?		
Wat doe je?		
Waar kom je?		
Wie ken je daardoor?		
Wat levert het je op?		

BIJLAGE 2 **Opdracht Netwerkinterventies**

**Opdracht netwerkinterventies:
Interventies om sociale netwerken te versterken**

**Opdracht netwerkinterventies:
Interventies om sociale netwerken uit te breiden**

**Opdracht netwerkinterventies:
Belemmerende factoren bij het werken met sociale
netwerken**

**Opdracht netwerkinterventies:
Bevorderende factoren bij het werken met sociale
netwerken**

**Opdracht netwerkinterventies:
Inspirerende voorbeelden**

BIJLAGE 3 Opdracht Reacties die motiverend werken

Instructie

- Lees de uitspraken van cliënten
- Schrijf per uitspraak op hoe je zou kunnen reageren op een manier die motiverend werkt

1 'Ik ken bijna niemand in de buurt'.

2 'Mijn familie zie ik maar af en toe'.

3 'Aan de ene kant lijkt het me wel goed om meer mensen te leren kennen, maar aan de andere kant vind ik dat ook wel moeilijk'.

4 'Ik voel me eenzaam'.

5 'Mijn moeder zit altijd zo te zeuren. Ze zegt dan dat ik niet zo veel chocola moet eten en dat ik daar te dik van wordt en zo. Ze moet zich niet zo met me bemoeien. Ik ga er echt niet meer heen'.

6 'Ik snap wel dat het goed is als ik de burens of mijn broers vraag om me met die klus te helpen, maar dat zie ik écht niet zitten. Straks zeggen ze nee'.

7 'Zij moeten bellen of komen, ik ga niet naar hun toe...'

8 'Afgelopen week ben ik uitgeweest naar café Dapper, samen met Peter een kennis van me. Ik wilde eigenlijk nieuwe mensen leren kennen, maar ik heb de hele avond met Peter gekletst. Ik durf echt niet op een onbekend iemand afstappen. Ik ben gewoon verlegen. Ik ben nou eenmaal zo.'

9 'Ik ken genoeg mensen, op de MSN, Hyves, Facebook... ik heb heel veel vrienden'.

10 Je hebt afgesproken dat je deze week het met de cliënt over zijn sociale netwerk zou gaan hebben. Hij komt binnen en zegt: 'Daar heb ik dus écht geen zin in, om over mijn netwerk te praten'.

11 Je hebt de MSNA-VB ingevuld met de cliënt; deze heeft slechts 1 vriend en 1 kennis ingevuld op de 2 kaart. Je vraagt hem wat hij ervan vindt en hij zegt: 'Ik vind het wel best zo; er hoeft niets te veranderen'.

12 Je hebt de MSNA-VB ingevuld met de cliënt. De kaart Maatschappelijke Diensten staat vol; de informele netwerkliden zijn sterk ondervetegenwoordigd. In het ecogram staan de begeleiders het dichtst bij de cliënt. Bij de tevredenheid en wensenvragen scoort de cliënt echter maximale scores.

13 Je hebt afgesproken dat de cliënt deze week naar een sportclub/vrijtijdsclub zou gaan om nieuwe mensen te leren kennen. Wanneer je de week erna een gesprek hebt met hem zegt hij: 'Ik ben niet gegaan, ik had er geen zin in'.

BIJLAGE 4 **Mogelijke antwoorden bij opdracht Reacties die motiverend werken**

1 'Ik ken bijna niemand in de buurt'.

- Bijna niemand... Je kent dus wel een paar mensen. Wie ken je wel?
- Zou je mensen in je buurt willen leren kennen? Wie? Hoe zou je dat aan kunnen pakken?

2 'Mijn familie zie ik maar af en toe'.

- Je ziet je familie af en toe. Wanneer? Wat doen jullie dan samen? Wie zorgt dat er contact is?
- Wat vind je ervan om hen te zien?
- Zou je je familie vaker willen zien? Hoe zou je dat kunnen aanpakken?

3 'Aan de ene kant lijkt het me wel goed om meer mensen te leren kennen, maar aan de andere kant vind ik dat ook wel moeilijk'.

- Als je meer mensen leert kennen, wat levert je dat dan op? Wat is er dan anders?
- Wat heb je nodig om nieuwe mensen te leren kennen?

4 'Ik voel me eenzaam'.

- Wanneer voel je je eenzaam? (Dit is niet meteen motiverend, maar je zult eerst over dit gevoel moeten praten voordat je er iets aan kunt veranderen/doen)
- Op welke momenten voel je je niet zo eenzaam?
- Hoe zou je je willen voelen? Wat is daarvoor nodig?
- Je wilt graag meer contact. Hoe zou je dat aan kunnen pakken? Wat heb je daarvoor nodig?
- Schaalvraag

- 5 **‘Mijn moeder zit altijd zo te zeuren. Ze zegt dan dat ik niet zo veel chocola moet eten en dat ik daar te dik van wordt en zo. Ze moet zich niet zo met me bemoeien. Ik ga er echt niet meer heen’.**
- Je bent iemand die graag zelf keuzes en beslissingen neemt. (Dit is een voorbeeld van reflectief luisteren. Voordat je de volgende vraag stelt, zul je de cliënt hier op moeten laten reageren). Hoe kun je dat je moeder duidelijk maken?
 - Als je helemaal niet meer naar je moeder zou gaan, wat zou dat dan voor je betekenen?
- 6 **‘Ik snap wel dat het goed is als ik de burens of mijn broers vraag om me met die klus te helpen, maar dat zie ik écht niet zitten. Straks zeggen ze nee’.**
- Straks zeggen ze nee. Hoe zou dat dan zijn? Wat zou er dan gebeuren?
 - En wat als ze ja zeggen, hoe zou dat dan zijn voor je? Wat levert het je op? Wat zou dat voor verschil maken?
 - Wat heb je nodig om het te durven vragen?
 - Stel dat je zou besluiten het toch te vragen, wie is dan de eerste in je omgeving aan wie je het zou willen vragen? Hoe en wanneer zou je dat dan doen?
- 7 **‘Zij moeten bellen of komen, ik ga niet naar hun toe...’**
- Je hebt vast een goede reden om niet de eerste stap te zetten. Kun je me die vertellen?
 - Wat heb je nodig om toch de eerste stap te zetten?
- 8 **‘Afgelopen week ben ik uitgeweest naar café Dapper, samen met Peter een kennis van me. Ik wilde eigenlijk nieuwe mensen leren kennen, maar ik heb de hele avond met Peter gekletst. Ik durf echt niet op een onbekend iemand afstappen. Ik ben gewoon verlegen. Ik ben nou eenmaal zo.’**
- Complimenteren. Wat leuk dat je uit gegaan bent met Peter. Door met Peter uit te gaan en met hem te kletsen wordt je band met Peter sterker. Hoe kwam je op het idee om uit te gaan?
 - Je bent bij nieuwe mensen wat afwachtend. Hoe hoop jij dat ik je daarmee kan helpen?
 - Zijn er momenten dat je al wel eens een onbekend iemand iets vraagt?

- Op een schaal van 0 tot 10, hoe groot denk je is de kans dat het opgelost kan worden (toelichting vragen en vragen wat het een stapje hoger zou maken)
- Je bent verlegen, zo ben je nu eenmaal. Zou je daar iets aan willen veranderen?

9 'Ik ken genoeg mensen, op de MSN, Hyves, Facebook... ik heb heel veel vrienden'.

- Vertel eens, wie zijn je vrienden op MSN, Hyves en Facebook? Waar in het ecogram zou je ze zetten? Wat weet je van hen, hoe vaak zie je hen, wat doe je met hen en wat betekenen ze voor je? (MSNA-VB kaart 2)
- Wat maakt hen tot een goede vriend?
- Is er voor jou verschil tussen mensen die je alleen via de computer kent en spreekt of mensen die je ook ziet en waar je dingen mee onderneemt? Wat is het verschil?
- Stel dat je alleen maar contact met mensen zou hebben via internet, hoe zou dat dan zijn voor je? Wat zou je dan missen?

10 Je hebt afgesproken dat je deze week het met de cliënt over zijn sociale netwerk zou gaan hebben. Hij komt binnen en zegt: 'Daar heb ik dus écht geen zin in, om over mijn netwerk te praten'.

- Je hebt vast een goede reden om daar niet over te willen praten. Vertel eens....
- Complimenten: goed dat je toch gekomen bent. Waar zou je het wel (als eerste) over willen hebben?

11 Je hebt de MSNA-VB ingevuld met de cliënt; deze heeft slechts 1 vriend en 1 kennis ingevuld op de 2e kaart. Je vraagt hem wat hij ervan vindt en hij zegt: 'Ik vind het wel best zo; er hoeft niets te veranderen'.

- Schaalvraag: tevredenheid en wensen, daarbij ook doorvragen wat het al maakt tot een X en wat zou maken dat de tevredenheid een stapje hoger zou worden.
- Mooi dat je tevreden bent. Dat is het belangrijkste. Ik zou je graag iets vertellen over een andere cliënt van mij. Mag dat? Hij had net als jij 2 vrienden, maar nu is er eentje verhuisd, dus die ziet hij bijna nooit meer en hij heeft ruzie met de ander. Nu voelt hij zich eenzaam en alleen en ziet hij het niet zitten om andere mensen te leren kennen. Heb jij een advies voor hem? Hoe had hij het anders kunnen aanpakken?

- Stel dat één van deze twee vrienden om wat voor reden dan ook geen vriend meer van je zou kunnen zijn. Wat zou er dan gebeuren, hoe zou dat voor je zijn?
- 12 Je hebt de MSNA-VB ingevuld met de cliënt. De kaart Maatschappelijke Diensten staat vol; de informele netwerkliden zijn sterk ondervertegenwoordigd. In het ecogram staan de begeleiders het dichtst bij de cliënt. Bij de tevredenheid en wensenvragen scoort de cliënt echter maximale scores.**
- Wat jou betreft mag het blijven zoals het is. Daar heb je vast een goede reden voor. Vertel eens...
 - Mooi dat je tevreden bent. Dat is belangrijk. Ik zou je graag wat informatie geven. Mag dat? We hebben de MSNA-VB ingevuld. Kijk de kaart 'Maatschappelijke diensten' staat helemaal vol en de kaarten 'familie' en 'vrienden' zijn erg leeg. In je ecogram staan je begeleiders heel dicht bij je; zij zijn belangrijker voor je dan je familie en je vrienden. Het is fijn dat je goed contact hebt met je begeleiders, maar zij kunnen van baan veranderen. Door de bezuinigingen kunnen ze ook minder vaak komen. Daarom is het belangrijk dat er ook nietbetaalde netwerkliden zijn, met wie je contact hebt. Er zijn cliënten die kiezen om contact te leggen met familieleden waar ze al lang geen contact meer mee hebben. Andere cliënten kiezen ervoor om vaker en intensiever contact te zoeken met mensen die ze al kennen. Weer andere cliënten kiezen ervoor om nieuwe mensen te leren kennen, bijvoorbeeld in de buurt, op een club of vereniging, of via via. Wat zou bij jou kunnen passen?
 - Stel dat begeleider X (die dicht bij cliënt staat) van baan verandert, wat zou er dan voor jou veranderen?
- 13 Je hebt afgesproken dat de cliënt deze week naar een sportclub/vrijtijdsclub zou gaan om nieuwe mensen te leren kennen. Wanneer je de week erna een gesprek hebt met hem zegt hij: 'Ik ben niet gegaan, ik had er geen zin in'.**
- Je had vast een goede reden om niet te gaan. Vertel eens...
 - Wat zorgde ervoor dat je geen zin had?
 - Schaalvraag: Hoe groot schat je de kans in dat je de volgende keer wel gaat? Wat kan die kans vergroten? Wat heb je daarvoor nodig?

